

İki Dillilik Bağlamında Arapça Tümcelerde Türkçe Tümceiçi Kod Değiştirimi: Mardin Örneği¹

Şeyhmus ATAŞ²

ÖZ: Türkiye’de Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde yer alan Mardin ili, birçok farklı etnik, dinsel grubun birlikte yaşadığı bir şehirdir. Bu birliktelik, birtakım etkileşimleri beraberinde getirmiştir. Bu etkileşimlerin başında dil gelmektedir. Türkçe, Kürtçe, Arapça, Süryanice; Mardin’de konuşulan diller arasındadır. Yörede önemli sayıda bir topluluk; çok dilli olmakla beraber, bu dillerin tamamına ya da bir kısmına hakimdir. Çalışmada yöredeki çok dilliliğin bir sonucu olarak gelişen kod değiştirimi olgusu ele alınmıştır. Literatür taraması yapılmış, dilsel kullanımlar gözlenmiş ve sunulmuştur. Çalışmada ana dili Arapça olan iki dilli/çok dilli bireylerin Türkçe isim, sıfat ve eylemsileri çeşitli biçimlerde kullandıkları gözlenmiştir. Örnekler tümce içi kod değişimleri olarak ele alınmış ve sınıflandırılmıştır. Türkçe ifadeler, Arapça biçimbirimsel yapıya uydukları gibi bağımsız bir biçimde de kullanılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Tümceiçi Kod Değiştirimi, Mardin, Arapça, Türkçe.

JEL Kodu: I20, Z13

Turkish Intra-Sentential Switching in Arabic Phrases In The Context of Bilingualism: The Example of Mardin

ABSTRACT: Province of Mardin located in the Southeastern Anatolia Region of Turkey, is a city where many different ethnic, religious groups live together. This coexistence has brought along some interactions. Language comes first among these interactions. Turkish, Kurdish, Arabic and Syriac are the languages spoken in the province of Mardin. However, a significant number of communities in the region are multilingual; they dominate all or some of these languages. In the essay, the phenomenon of code switching as a result of the multilingualism in the region is discussed. Literature review was done, linguistic usage was observed and presented. In the essay, it was observed that bilingual/multilingual individuals whose mother tongue is Arabic use Turkish nouns, adjectives and verbs in various ways. Samples are handled and classified as intra-sentential switching. Turkish expressions can be used independently as they conform to the Arabic morphological structure.

Keywords: Intra-Sentential Switching, Mardin, Arabic, Turkish.

JEL Code: I20, Z13

1.Giriş

Dil, insana ait kültürel, ruhsal, toplumsal her olgunun taşıyıcısı durumundadır. Böylesine karmaşık bir olgunun derinliği; bilinen her şeyin yeni bir bilinmeyene zemin hazırlama durumunu ortaya çıkarmaktadır. Vardar (1998: 11), dili çok değişik görünümüne sunan ancak bir soyutlama işlemiyle birbirinden ayrı olarak ele alınabilecek yönler içeren karmaşık bir bütün olarak tanımlamaktadır. Dil ve insana ait bütün unsurlar birbirini tamamlayıcı niteliktedir. Dilin doğasıyla insan doğasını anlamak birbiriyle ilişkili durumlardır (Külebi, 1997: 80). Anlaşıldığı gibi insanı anlamak dili anlamakla mümkündür. Bu durum birçok araştırmacı tarafından da vurgulanmıştır.

Dilts (2009: 19), dilin gerçekliği algılama ve tepkilerimiz üzerinde önemli etkileri olduğunu; Wittgenstein, bir dil tasarımı olan bir yaşama biçimi tasarımı olduğunu (aktaran Soykan, 2006: 1) ifade etmişlerdir. Bu anlamda dil insanın gerçekle ilişkisinde en önemli unsurlardan biridir. Gerçeği

¹ Bu çalışma Şeyhmus ATAŞ’ın “Mardin’de Çok Dillilik ve Ana Dili Arapça Olan Çok Dillilerde Kod Değiştirimleri” adlı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

² Türk Dili ve Edebiyatı Doktora Öğrencisi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Dicle Üniversitesi, Diyarbakır.
E-Mail: seyhmus-atas-47@hotmail.com ORCID: 0000-0002-9171-5284

anlamlandırmakta, tanımakta ve bir çeşit kodlara dönüştürerek zihinsel ve toplumsal bir iletişim aracı olmaktadır.

Dil, toplumsallaşma aracı olarak da önemli bir unsurdur. Bu toplumsallaşma ve birliktelik geçmişten bu yana devam etmektedir. Evrimsel görüş de bunu desteklemektedir. Darwin, farklı dillerin ve insanların tarih boyunca birlikteliklerine dikkat çekmiştir (aktaran Ruhlen, 2012: 167). Bu birliktelikte insan ve dil, etkileşime girmiş; dil insanı, insan da dili oluşturmuştur.

Dil ve insan arasındaki ilişki, bilimin sahasında inceleme konusu olmuştur. Bu anlamda dil bilimi zamanla gelişmiş ve günümüzdeki halini almıştır. Vardar (1998: 21), dil bilimi genel olarak dil olayını ele alan özel olarak da çeşitli gerçekleştirmeleri sayılan doğal dillerin hem belli bir evredeki işleyiş düzenlerini hem de çeşitli evreler arasındaki değişimlerini inceleyen insan bilimi olarak tanımlamıştır. Bu değişimlerde yer alan iki önemli unsur olan insan ve dil birlikte incelenmelidir. İnsanı incelerken de toplumsal bir varlık olduğu ve dili toplumsal kullanımlarla var ettiği unutulmamalıdır.

Dil ve toplum arasındaki ilişkiyi incelemek için toplumdilbilim, bir bilim dalı olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyolinguistik ya da toplumsal dilbilim olarak da kullanımlarına rastlamak mümkündür. Dil ve toplum arasındaki nedensellik bağının canlılığı toplumdilbilimi her geçen zamanda daha da önemli kılmaktadır. Humboldt, dilin kültürel gelişmelerden etkilendiğini düşünmüştür (aktaran İmer, 1990: 9). Kültür-toplum ilişkileri bağlamında dilin toplumsal yanı göz ardı edilememektedir.

2. İki Dillilik (Bilingualism) ve Çok Dillilik (Multilingualism)

Dil ilişkileri toplumların aynı coğrafyada karşılaşma biçimlerine bağlı olarak değişmekte ve bunu tetikleyen bilimsel değişimler dil ilişkilerini de dolaylı yoldan etkilemektedir. Bu anlamda toplumsal ilişkilerin bazı dilsel sonuçları oluşmuş, farklı dillerin karşılaşmalarıyla çok dillilik (multilingualism) ve iki dillilik (bilingualism) gibi olgular ortaya çıkmıştır. Çok dillilik, Vardar'a (2002: 62) göre "bir bireyin ikiden çok dil bilmesi ya da bir toplumda ikiden çok dil konuşulması" olarak tanımlanmaktadır. Bu anlamda bu olgu; göç, çok kültürlülük, eğitim gibi nedenler düşünüldüğünde sürekli karşımıza çıkmaktadır.

Dünyada iki dillilik tek dillilikten daha yaygın bir olgudur. Grosjean (1996: 1-2) iki dillilik ile ilgili şu durumları ortaya koymuştur:

- Ev sahibi ülkenin dilini konuşan göçmenler
- Eşinin arkadaşlarıyla ilk dilde etkileşime giren yabancı kişi
- İkinci bir dilde yazı yazan, yazı okuyan ancak nadir konuşan bilim adamı
- Azınlık dilini kullanan dilsel azınlık üyesi
- Hayatın tüm alanlarında çoğunluk dili kullanıp duyma engelli arkadaşlarıyla işaret dili kullanan kişi
- Mesleki tercüman

İki dili eşit düzeyde bilmeyi iki dillilik olarak kabul edenler olduğu gibi, iki dili eşit düzeyde bilmeyenleri de iki dilli olarak kabul edenler vardır. Burada ikinci dili kullanım düzeyi önem taşımaktadır.

3. Kod Değiştirimi (Code Switching)

İki dilli bireyler iletişim esnasında kendilerini daha iyi ifade etmek adına başka dile ait unsurları kullanabilmektedirler. Bu diller ana diline veya ikinci dile ait unsurlar olabilmektedir. Bu durum kod değiştirimi (code switching), düzenek kaydırma, kod karıştırma (language mixing) gibi kavramlarla da ifade edilmektedir. Kod değiştirimi hem iki dilliliğin hem de tek dilliliğin konusudur. İki dillilikte iki farklı dil kullanımının sonucu olurken, tek dillilikte diyalekt, konuşma stilleri gibi konular kod değiştiriminin konusu olmaktadır.

Poplack'a (1980: 583) göre kod değiştirimi dilin tek bir tümce ya da söylem içinde değiştirilmesiyken Thomason (2001: 132), bir konuşucu tarafından aynı konuşmada iki (veya daha fazla) dilden malzeme kullanılması olarak ifade etmektedir Eker (2007: 128) ise "Sözlü iletişimde dilin bir işlevinden başka bir işlevine, bir dil durumundan başka bir dil durumuna veya bir

dilden/değişkeden başka bir dile/değişkeye geçişe *kod değişirme* (İng. code switching) adı verilir.” demektedir.

Bu olguyu anlama ve çözümlenmede literatürde geçen önemli bir model olan Temel Dil Çerçeve Modelinden (Matrix Language Frame Model) de söz etmek gerekmektedir. “İkidilli iletişimde daha baskın olan, kendisine aktarma yapılan, yapısal çerçeveyi belirleyen ve işlevsel öğelerin sağlandığı dil.” (İmer, 1997: 239) temel dil (base/matrix language) olarak adlandırılmaktadır. Temel dili belirlemek amacıyla ortaya çıkan en bilinen yaklaşım Myers-Scotton tarafından geliştirilen temel dil çerçeve modelidir (İmer, 1997: 239). Modelde iki dilliler gramer yapılarında diğer dilin girişini kısıtlamakta, kod değişirimini diller arasındaki bir asimetri ile karakterize etmekte, asimetri ile ilişkili olan morphem türlerinin dağılımında nasıl farklılık olduğunu belirtmekte ayrıca konuşmacıların kod değişirimine başvurmalarının niyetlerini tek dille ifade etmekten daha yararlı olduğunu savunmaktadır. Model iki ilkeye dayanmaktadır. Temel dil (matrix language) ve iče yerleşik dil (embedded language) (Myers-Scotton, 2005: 15-16).

Sistem Biçimbirimi İlkesi (The System Morphem Principle): Bu ilke Temel Dil (TD) ve İçe Yerleşik Dil (İD) bileşiminde tüm sistem biçimbirimlerinin TD’den gelmesi gerektiğini belirtmektedir (Myers-Scotton, 2005: 17).

Biçimbirim Sırası İlkesi (The Morphem Order Principle): Buna göre TD+İD birleşiminde TD yüzeysel biçimbirim sırasını belirlemekte; fakat İD sözlük birimleri bazı TD biçimbirimlerini içine almaktadır (Yılmaz, 2014: 211).

Kod değişiriminin nasıl ortaya çıktığı ile ilgili çeşitli sınırlar ortaya konulmuştur. Poplack’a göre bunlar:

- Bağımsız Biçimbirim Sınırlaması (The Free Morpheme Consraint): Biçimbirimler isim, sıfat, zamir, zarf, ilgeç, bağlaç, ünlem gibi öğelerden oluşur ve bağımlı biçimbirimler ise sesbirimsel kısıtlamalardan dolayı öteki dildeki sözlüksel yapıyla bütünleşememektedirler (aktaran İmer, Kocaman, ve Özsoy, 2011: 39).
- Eşdeğerlik Sınırlaması (The Equivalence Consraint): İki dilin unsurları arasında koşutluk ilişkisi bulunmakta, bu unsurların sözdizimini bozmamaları kod değişiriminin gerçekteşme koşulu olarak ortaya çıkmaktadır.

Burada görüldüğü gibi kod değişirimi söz dizimine uyum sağladığı sürece mümkün olmaktadır. Kod değişirimi modellerini etkileyen birçok faktör bulunmakta, bunlar; konuşma konusu, muhatapların dilsel repertuarları, konuşmacılar arasındaki ilişki, dillerin birbiriyle ilişkisi, yaş ve ilgili dilde akıcılık derecesini içermektedir (Qasim ve Qasim, 2014).

Çalışmada yöredeki dil kullanımlarını daha iyi yansıttığı düşünöldüğü için Poplack’ın(1980) kod değişirimlerini ele alan sınıflandırmasındaki tümceiçi kod değişirimi(intra-sentential switching) kullanılmıştır.

- Eklenti Değişirimleri (Tag-Switching)/ Tümcedışı Kod Değişirimleri (Extra-sentential Switching)
- Tümceiçi Kod Değişirimi (Intra-sentential Switching)
- Tümcelerarası Kod Değişirimi (Inter-sentential Switcing)

4. Tümceiçi Kod Değişirimi (Intra-Sentential Switching)

Poplack, tümceiçi kod değişiriminin tümce ile tümcecik sınırında ortaya çıktığını (aktaran İmer vd., 2011: 245) ifade etmekte, iki dilli konuşmacı iki farklı dili aynı tümce içinde sığdırılmaktadır (Wei, 2006: 149). Tümceiçi KD tek bir cümlenin içerisinde gerçekteşmekte, kod karıştırımı olarak da adlandırılmaktadır. Bir dildeki bir sözcük diğer dildeki başka bir kavrama atıfta bulunmaktadır (Thomason, 2001: 132).

Tanımlardan da anlaşılacağı üzere tümceiçi kod değişiriminde iče yerleşik sözcükler temel dilin sözdizimi kurallarına uymaktadırlar. Poplack, tümceiçi KD’nin sözdizimsel olarak risk içerdüğünü belirtmekte (1980: 590), isimleri en sık değiştirilen unsurlar arasında görmektedir (1980: 603). Lipski, tümceiçi kod değişiriminin dilde akıcılık gerektirdüğünü ifade etmektedir (Zirker, 2007: 11; Lipski, 2014: 24). Sözcüğü temel dile uydurmak, dil kullanımında pratiklik, yeterlilik, eğitim seviyesi, yař ve cinsiyet gibi birçok unsurun etkili olduğu bir durumdur.

Tümceiçi KD’yi açıklamada yerleştirim (insertion) yaklaşımı önem arz etmektedir. Yerleştirim yaklaşımına göre dillerden birinde sözdizimsel çerçeve belirlendikten sonra bu çerçeve

her iki dilin bağımlı ve bağımsız biçim birimleri tarafından doldurulmaktadır (İmer vd., 2011: 272). Bu tümceçi KD’de içe yerleşik dilin (embedded language) temel dilin (matrix language) sözdizimsel yapısından bağımsız olmadığını göstermektedir.

Joshi (1982: 145), tümceçi kod değiştiriminin özelliklerini şöyle ifade etmektedir:

1. Tümceçi KD, her iki dilde de eşit derecede akıcı olan iki dilli bireylerle yapılmaktadır.
2. Konuşurlar farklı dillerden sözcük alımında tutarlı yargılara sahiptirler.
3. Tümceçi KD’de bir sistem diğeriyle rastgele karışmamakta; aralarında sistematik bir ilişki bulunmaktadır.
4. İki dil sistemi de aynı anda aktif durumda görünmektedir.
5. Tümceçi kod değiştirimi ödünçlemeden keskin bir biçimde ayrılmaktadır.
6. Konuşurlar geniş çaplı cümle değişimine rağmen kod değiştiriminde hangi dilden kaçınılması konusunda hemfikirlerdir.

Tümceçi kod değiştirmeli söylemlerin üretilmesi ve anlaşılması konuşmacı ve dinleyicilerin dilsel becerilerinin bir parçası olarak görülebilir (Joshi, 1982: 145). Bu yüzden her iki dile iyi derecede hakim olan bireyler, tümceçi KD süreçlerinde daha başarılıdırlar.

5. Mardin, Çok Dillilik ve Arapça

Türkiye’nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi’de Suriye sınırında yer alan ve Irak’a yakın bir konumda olan Mardin’de tarih boyunca birçok dil kaynaşmış ve aralarında etkileşimler oluşmuştur. Yörede Türkçe, Kürtçe, Arapça yoğun olarak konuşulan dillerdir. Mardin’de Arapçanın yoğun olarak konuşulduğu ilçeler Artuklu, Yeşilli ve Savur ve Midyat’tır. Arapçanın *kultu* lehçesi yaygın olarak konuşulmaktadır.

Mardin Eşiği, doğuda Dicle Nehri’nden batıda Karacadağ’a kadar uzanan bölgenin adıdır. Mardin Platosu olarak da bilinir. Burada Arapçanın yoğun olarak konuşulduğu bazı köy ve kasabalar mevcuttur (Şayır, 2017: 17). Yörenin coğrafi ve toplumsal yapısı nedeniyle konuşulan Arapça bir çeşit dil adacığı oluşturmuştur. Yöredeki Arapça yabancı öğeleri kendi yapısına uyarlamada işlevseldir (Şayır, 2017: 167-172).

Yörede yoğun olarak konuşulan diller ilçelere göre şöyledir:

Artuklu	Türkçe-Kürtçe-Arapça-Süryanice
Dargeçit	Türkçe-Kürtçe
Derik	Türkçe-Kürtçe
Kızıltepe	Türkçe-Kürtçe-Arapça
Mazıdağı	Türkçe-Kürtçe
Midyat	Türkçe-Kürtçe-Arapça-Süryanice
Nusaybin	Türkçe-Kürtçe
Ömerli	Türkçe-Kürtçe-Arapça
Savur	Türkçe-Kürtçe-Arapça-Süryanice
Yeşilli	Türkçe-Kürtçe-Arapça

Farklı özelliklere sahip bu diller; yörede birlikte yaşama, ticaret, evlilikler ve sosyal yaşam dolayısıyla birbirinden etkilenmiştir. Bu etkileşim, dilsel gereksinimler dahilinde başka bir dildeki sözcüğü kullanarak gerçekleşmektedir. Yörede konuşulan Arapçanın bir yazı dilinin bulunmaması, dilin yeni nesillerce öğrenilmemesi dilin konuşurlarının az sayıda olmasına neden olmaktadır. Nitekim Jastrow da Anadolu Arapçası olarak yaptığı sınıflamada konuşurların kendi ana dillerini prestijli olarak görmediklerini ve onu korumak için dikkate değer bir çaba göstermediklerini ifade etmiştir(2005: 88). Burada Ana dili Arapça olan bireyler genellikle çok dilli olup Türkçe ve Kürtçeyi de konuşmaktadırlar. Kod değiştirimine yönelik vereceğimiz örnekler iki dile ait unsurlar olsalar da (Türkçe-Arapça) kişiler genellikle Kürtçeyi de bilmektedirler.

6. Tümcenci Kod Değiştirimine Örnekler

Tümcenci KD örneklerinde Türkçe ad, sıfat, zarf ve eylemler Arapça biçim-sözdizimsel yapının içerisine yerleştirilmekte bu sözcükler Arapça bağımlı biçimbirimlerle cümleyle uyumlu hale getirilebilmektedir.

Adları İçeren Örnekler

Türkçe adların Arapçada bulunan “el-” artikeliyle kullanımına sık rastlanmış, yörede konuşulan lehçede bu artikelin kullanımının “ıl-” biçiminde olduğu belirlenmiştir. 11 ve 12. Yüzyılda yaşamış teolog İbn-i Akil’in, şerh-i İbn-i Akil adlı eserinde bir kelimenin tenvin veya el- takısı alması o kelimenin isim olduğunu göstermektedir (aktaran Gürkan, 2004: 359). “Kendi başına anlamı olmayan bu takı, başına geldiği kelimenin ilk harfine göre bazen el- olarak, bazen de başına geldiği kelimenin ilk harfinin şeddenmesiyle e- olarak okunmakta, bazen de telaffuz edilmemektedir.” (Gürkan, 2004: 361).

- (1) *Il-ħastahāna*³, ıl-yevm meftūh vē?”
[**hastane**][bugün][açık][mı-EKF3]
Tr: *il-ħastahāna* (hastane)(İD)
Ar: ıl-yevm meftūh vē?(TD)
“Hastane bugün açık mıdır?”

Örnek 1’de Türkçe söz varlığında yer alan “hastane” sözcüğü “el” artikeliyle birlikte kullanılmış olup burada “el” artikelinde herhangi bir değişim olmamıştır.

- (2) “İbşēn *id-denetim* fiyū ři naķis?”
[**denetim**][için][eksik][bir][şey][var][mı]
Tr: *denetim*(İD)
Ar: ibşēn/ fiyū ři naķis(TD)
“Denetim için eksik bir şey var mı?”

Örnek 2’de “El-” artikeli önüne geldiği sözcüğün ilk harfiyle ikizleşmiştir.

- (3) “Ekves yıl’abūn *futbolciyyāti*’l *Ġalatasaray*.”
[galatasaray-İLGİ][**futbolcu-ÇOK-İYE3**][daha][iyi][oynu-ŞİMZ-ÇOK3]
Tr: *futbolcu/Ġalatasaray* (İD)
Ar: ekves yıl’abūn(TD)
“Galatasaraylı futbolcular daha iyi oynuyorlar.”

Örnek 3’te futbol bağımsız biçimbirimi +cI bağımlı biçimbirimi ve Arapça çokluk eki olan “-at” kullanılmıştır. İçe yerleşik dil hem Arapça hem de Türkçe bağımlı biçimbirimle birlikte kullanılmıştır.

- (4) “*Il-suci* fi’t řariķ baķa Allaħūalem.”
[**sucu**][yol-BUL][kal-GÖR3][herhalde]
Tr: *sucu*(İD)
Ar: Fi’t řariķ baķa Allaħūalem(TD)
“Sucu yolda kaldı herhalde.”

Örnekte 4’te +cI bağımlı biçimbirimi “su” sözcüğünün başındaki “-el” artikeliyle birlikte kullanılmıştır. İçe yerleşik dil hem Arapça hem de Türkçe bağımlı biçimbirimle kullanılmıştır.

³ Köken bilgisi açısından Farsça birleşik bir isim olan hastane sözcüğü süreç içerisinde Türkçe söz varlığında da kullanılmaya başlanmıştır. Örnekte tümcenci KD örneğinde Arapça “el-” artikeliyle beraber kullanılmıştır.

- (5) “Emseniyyât, kil keserû *kuletuk*⁴ mîn ıṣ-şakâlê”
[geçen-ÇOK-BUL][**koltuk-ÇOK-BEL**][kır-DUYZ-ÇOK3][ağırlık-ÇIK]
Tr: *koltuklar*(İD)
Ar: emseniyyât, kil keserû/ mîn ıṣ-şakâlê(TD)
“Geçenlerde koltukları kırmışlar ağırlıktan.”

Örnek 5’te Türkçe “koltuk” sözcüğü Arapça biçimbirimsel yapıya göre çoğullaştırılmıştır.

Sıfatları İçeren Örnekler

- (6) “Eşkad veled *efendi*, elf ismallaḥ ḥavlû.”
[ne][kadar][**efendi**][bir][çocuk][Allah][o-BEL][koru-EMK3]
Tr: *efendi*(İD)
Ar: eşkad veled/ elf ismallaḥ ḥavlû(TD)
“Ne kadar efendi bir çocuk, Allah onu korusun.”

Örnek 6’da veled(çocuk) adının önadı durumundaki efendi sözcüğü “-el” artikeli olmadan kullanılmıştır. İçe yerleşik dil olarak herhangi bir bağımsız biçimbirimle birlikte kullanılmamıştır.⁵

- (7) “Fi’l meşiiyyit *zorlu* il-insân lâzim kil nisf saâ yik’ad.”
[**zorlu**][yürüyüş-ÇOK-BUL][insan-İLGİ][her][yarım][saat-
BUL][otur-MASTAR3][lazım]
Tr: *zorlu*(İD)
Ar: fi’l meşiiyyit/ il-insân lâzim kil nisf saâ yik’ad(TD)
“Zorlu yürüyüşlerde insanın her yarım saatte oturması lazım.”

Örnek 7’de “Zor” sözcüğü TDK’ya göre (TDK, 2011, s. 2663) Farsça kökenli olmasına rağmen örnekte Türkçe “+IU” addan sıfat yapan eki alarak “zorlu” biçiminde Türkçeleşmiş durumdadır.

- (8) “Kelami’l *boş* ya’ti zarâr le şahibû.”
[**boş**][söz][sahib-İYE-YÖN][zarar][ver-GENZ3]
Tr: *boş*(İD)
Ar: kelam/ya’ti zarâr le şahibû(TD)
“Boş söz sahibine zarar verir.”

Örnek 8’de Türkçe *boş* sözcüğü Arapça *kelam* sözcüğüyle sıfat tamlaması oluşturmuş, sıfat görevinde kullanılmıştır.

- (9) “He’l ibneḥe *çalışkan* mâ ḥassâl fen lisesi?”
[O][**çalışkan**][oğul-İYE3][fen][lise-İYE3-BEL][kazan-OLUM-GÖR3][mı]
Tr: *çalışkan*(İD)
Ar: ḥe’l ibneḥe *çalışkan*/ mâ ḥassâl fen lisesi(TD)
“O çalışkan oğlu fen lisesini kazanmadı mı?”

Örnek 9’da Türkçe “çalışkan” ifadesi Arapça sözcük olan “ibneḥe” ifadesiyle sıfat tamlaması oluşturmuştur.

⁴ “Koltuk” sözcüğü Türkçe sözcükte yer almaktadır. Buna rağmen Arapça biçimbirimsel yapıda düzensiz çoğullaştırma yöntemiyle çoğullaştırılmıştır.

⁵ Arapça isim ve sıfat tamlamalarında tamlanan tamlayandan önce gelmektedir. Buna ek olarak örnekte “efendi” sözcüğünün başına “-el” artikeli getirilmemiştir. Bu durum “-el” artikeliyle ilgili karşılaşılan istisnai örneklerdendir.

- (10) “İl-mûdiri’l *ilgili* kil şahs yihibbû.”
[İlgili][müdür-BEL][herkes][sev-GENZ3]
Tr: *ilgili*(İD)
Ar: kil şahs yihibbû(TD)
“İlgili müdürü herkes sever.”

Örnek 10’da Türkçe “ilgili” ifadesi Arapça tamlama yapısının içerisinde yer almıştır.

- (11) “Dâimen arah insânât *bencil* fi hayâti.”
[Bencil][insan-ÇOK-BEL][daima][hayat-İYE1-BUL][gör-ŞİMZ1]
Tr: *bencil*(İD)
Ar: dâimen arah insânât/fi hayâti(TD)
“Bencil insanları daima hayatımda görüyorum.”

Örnek 11’de Türkçe “bencil” ifadesi Arapça sıfat tamlamasında kullanılmıştır.

- (12) “Naqlât kilêbi’l *saldırganın* bi’l leyl yidevrûn fi’s sevk.”
[Saldırgan][köpek-ÇOK][bazen][geceleyin][çarşı-BUL][dolaş-ŞİMZ-ÇOK3]
Tr: *saldırgan*(İD)
Ar: naklât kilêb/ bi’l leyl yidevrûn fi’s sevk(TD)
“Saldırgan köpekler bazen geceleyin çarşıda dolaşıyorlar.”

Örnek 12’de Türkçe “Saldırgan” ifadesi Arapça kurallar çerçevesinde çoğullaştırılmış, Arapça sıfat tamlamasında sıfat görevinde kullanılmıştır.

Eylemsileri İçeren Örnekler

- (13) “Beddelnâ kişî baaze *seveyne tarama* fi’l bilgisayar.”
[her][şey-BEL][değiştir-GÖRZ-ÇOK1][sonra][bilgisayar-BUL][tarama][yap-GÖR-ÇOK1]
Tr: *tarama/bilgisayar*(İD)
Ar: beddelnâ kişî baaze seveyne(TD)
“Her şeyi değiştirdik, sonra bilgisayarda *tarama* yaptık.”

Örnek 13’te eylemsi görevinde olan “tarama” sözcüğü Arapça yardımcı eylemle birlikte kullanılmıştır.

- (14) “Fi yevmi’s sept *çalışma* teyisîr fi’s sevk.”
[cumartesi][gün-BEL][çalışma][ola-GELZ3][çarşı-BUL]
Tr: *çalışma*(İD)
Ar: fi yevmi’s sept/teyisîr fi’s sevk(TD)
“Cumartesi günü *çalışma* olacak çarşıda.”

Örnek 14’te Türkçe “çalışma” sözcüğü eylemsi görevinde Arapça yardımcı eylemle birlikte kullanılmıştır.

- (15) “Min le fiyû cuvvete şî hususî *kopyalama* le yisîr.”
[İç-İYE3-BUL][özel][bir][şey][ol-ULAÇ-ÇIK][kopyalama][ol-OLUM-EMK3]
Tr: *kopyalama*(İD)
Ar: min le fiyû cuvvete şî hususî/le yisîr(TD)
“İçinde özel bir şey olduğundan *kopyalama* olmasın.”

Örnek 15’te eylemsi görevinde olan “kopyalama” sözcüğü Arapça olumsuz yardımcı eylemle birlikte kullanılmıştır.

7. Sonuç

Dilin insana ait önemli bir unsur olduğu düşünüldüğünde iki dillilik ve çok dillilik insan yaşamında önem arz eden gerçekliklerdendir. Bu gerçeklikle beraber diller etkileşime girdiğinde kod değiştirimi olgusu karşımıza çıkmaktadır. Türkçe, Kürtçe, Arapça, Süryanice gibi farklı dillerin konuşulduğu Mardin’de ana dili Arapça olan çok dilliler Türkçe ad, sıfat ve eylemsileri gündelik yaşamda kullanmaktadırlar.

Araştırmada Mardin’de Türkçenin Arapçaya etkisi tümceci kod değiştirimi düzeyinde gösterilmiştir. Bu anlamda birçok bulgu elde edilmiştir. “-El” artikelinin kullanımı burada büyük önem taşımaktadır. Arapçada sürekli kullanılan bu artikel sadece Arapça sözcükler için kullanılmamakta başka dillerden gelen ödünçlemelerde de kullanılmaktadır. Bu anlamda 1, 2 ve 4. örneklerde bu kullanım daha belirgin bir şekilde görülmektedir. Örnek 2’de “-el” artikeli kendinden sonra gelen sözcüğün ilk sesiyle ikizleşmiştir. Araştırmada “-el” artikelinin kullanılmadığı örneklerle (Örnek 6, 7, 9, 11) de rastlanmıştır. Bu durum genellikle sıfatlar için ve eylemsiler için (Örnek 13, 14, 15) geçerli olmaktadır.

Türkçe adlar Arapça biçimbirimsel yapıda düzenli çoklukla (Örnek 3,12) çoğullaştırılabildikleri gibi düzensiz çoklukla (Örnek 5) da çoğullaştırılabilmektedirler. Türkçe eylemsiler Arapça yardımcı eylemlerle birlikte kullanılmaktadırlar (Örnek 13,14,15). Ad türeten +cI bağımlı biçimbirimi Türkçedeki kullanımının aksine ses değişimlerine uğramamakta ve süreklilik arz eden +Ci kullanımıyla karşımıza çıkmaktadır (Örnek 4).

Kaynakça

- Dilts, R. (2009). *Dil İllüzyonları: Kelimelerin Büyüsüyle Mutluluğa Ulaşmak*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Eker, S. (2007). *Toplum-Dilbilim, Dil Planlamaları ve Kamu Mensuplarının Dil Kullanımları*. Gazi Türkiyat, 1(1), 127-135.
- Grosjean, F. (1996). *Living With Two Languages and Two Cultures*. Cambridge University Press, 1-15.
- Gürkan, N. (2004). *Arapçada "El" Takısı ve Fonksiyonları*. Ekev Akademi Dergisi, 357-374.
- İmer, K. (1990). *Dil ve Toplum*, Gündoğan Yayınları. Ankara.
- İmer, K. (1997). *Türkçe-Lazca Konuşan İkidillilerde Kod Değiştirimi*. VIII.Uluslararası Türk Dilbilimi Konferansı Bildirileri (s.275-283), Ankara Üniversitesi, Ankara.
- İmer, K., Kocaman, A., & Özsoy, S. (2011). *Dilbilim Sözlüğü*. (E. Kocabıyık, Dü.) Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.
- Jastrow, O. (2005). *Anatolian Arabic*, Brill, 67-147.
- Joshi, A. K. (1982). *Processing Of Sentences With Intra-Sentential Code-Switching*. *Coling 82* (s. 145-150). Amsterdam: North-Holland Publishing Company.
- Külebi, O. (1997). *Dilbilim ve Dil Felsefesinde Bir Dönüm Noktası: Noam Chomsky*. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 8, 76-81.
- Lipski, J. M. (2014). *Spanish-English code-switching among low-fluency bilinguals: Towards an expanded typology*, *Sociolinguistic Studies*, 8(1), 23-55.
- Myers-Scotton, C. (2005). *Uniform structure: Looking beyond the surface in explaining codeswitching*. *Rivista di Linguistica*, 17(1), 15-34.
- Poplack, S. (1980). *Sometimes I will Start a sentence in Spanish Y Termino En Espanol: Toward a Typology of Code Switching*. *Mouton de Gruyter*, 18(7-8), 581-618.
- Qasim, A., & Qasim, Z. (2014). *A Case Study of Code Switching in Trilingual Conversations*. *Research on Humanities and Social Sciences*, 4(22), 180-184.
- Ruhlen, M. (2012). *Dilin Kökeni: Geçmişe ve Geleceğe Bakış*. *Dil Araştırmaları*, 10(10), 167-182.

- Şayır, M. (2017). Mardin Arapça Diyalakti. Akdem Yayınları, İstanbul.
- Soykan, Ö. N. (2006). Felsefe ve Dil: Wittgenstein üzerine bir araştırma. MVT Yayıncılık, İstanbul.
- TDK. (2011). Türkçe Sözlük. TDK Yayınları, Ankara.
- Thomason, S. G. (2001). Language Contact. Edinburgh University Press, Edinburgh.
- Vardar, B. (2002). Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü. Multilingual, İstanbul.
- Vardar, B. (1998). Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri. Multilingual, İstanbul.
- Wei, L. (2006). *Intra-Sentential Code Switching as Conceptual Projection of Lemmas in the Bilingual Mental Lexicon*. Journal of Cognitive Science, 782), 149-179.
- Yılmaz, G. K. (2014). *İlye Topoyev'in Öykülerinde Kod Değişirme*. Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, 208-234.
- Zirker, K. A. (2007). Intrasentential vs. Intersentential Code Switching in Early and Late Bilinguals. Brigham: Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

KISALTMALAR

- Ar:** Arapça
- BEL:** Belirtme Eki
- BUL:**Bulunma Durum Eki
- ÇIK:** Çıkma Durumu Eki
- ÇOK:** Çokluk Eki
- DUYZ:** Duyulan Geçmiş Zaman
- EKF:** Ek Fiil
- EMK:** Emir Kipi
- GENZ:** Geniş Zaman
- GÖRZ:** Görülen Geçmiş Zaman
- İD:** İçe Yerleşik Dil
- İLGİ:** İlgi Eki
- İYE:** İyelik Eki
- KD:** Kod Değişirimi
- ŞİMZ:** Şimdiki Zaman
- TD:** Temel Dil
- TDK:** Türk Dil Kurumu
- Tr:** Türkçe
- YAP:** Yapım Eki
- YÖN:** Yönelme Durum Eki